

El Cercle d'Economia, juntament amb el CIDOB (Barcelona Centre for International Affairs), us ofereix cada mes una anàlisi breu de la situació geopolítica global

Les claus geopolítiques del mes

Gener 2023

La geopolítica del nou any

Pol Morillas, director, CIDOB (Barcelona Centre for International Affairs)

Les claus del gener de 2023 es basen en l'informe del CIDOB "El món el 2023: deu temes que marcaran l'agenda internacional", disponible a l'enllaç següent:

https://www.cidob.org/ca/publicacions/series_de_publicacio/notes_internacionals/283/el_mon_el_2023_deu_temes_que_marcaran_l_agenda_internacional

Acceleració de la competició geoestratègica, la fragmentació reguladora i la desglobalització sectorial. El 2022 la guerra a Ucraïna va impactar en les transformacions i crisis geopolítiques en curs, de manera que va fer créixer la sensació de desordre i d'acceleració de crisis globals, d'incertesa geopolítica i d'instabilitat social. Com a acceleradora de la confrontació entre grans potències, la guerra d'Ucraïna també es llegeix a partir de la creixent bipolaritat entre els EUA i la Xina. No ens trobem en vies de consolidar dos blocs estancs, però sí en un moment que les aliances i relacions entre estats es reconfiguren, i això obliga la resta d'actors a ressituar-se, ateses les noves dinàmiques de competició geoestratègica.

La rivalitat s'assumeix com el nou estat de relació entre les grans potències. Tot i això, hi ha molts governs que s'estimarien més no haver de triar bàndol i mantenir relacions fluides amb els diferents blocs de l'ordre internacional (és el cas de Turquia, l'Índia, Sèrbia i molts estats africans). Per això, el 2023 també serà l'any dels altres, l'any en què veurem amb més claredat que s'accelera la competició estratègica d'altres potències (l'Índia, Turquia, l'Aràbia Saudita, el

Brasil de Lula) que aspiren a guanyar protagonisme mantenint espais de cooperació oberts, tant amb els EUA com amb la Xina o amb Rússia.

En aquest escenari d'agitació geopolítica, un dels dilemes que pesarà sobre la UE és si estarà disposada a ocupar el buit que deixi una possible reducció del suport nord-americà a Ucraïna, tenint en compte la majoria republicana a la Cambra de Representants i un cert cansament en l'opinió pública del país. Per a la Xina, la capacitat d'actuar a l'exterior dependrà de la de mantenir l'estabilitat a l'interior, alterada a la fi del 2022 per les protestes contra la política covid-zero de Xi Jinping i ara, el 2023, pel brot de covid.

L'acceleració de la competició geoestratègica ha anat de bracet d'una amplificació de les vulnerabilitats inherents a la hiperconnectivitat. L'impacte mundial de la pandèmia i de la guerra d'Ucraïna en la cadena de subministraments i l'accés a béns globals sembla que ha afavorit un retorn a la regionalització geoestratègica, fins i tot en la Xina mateixa, amb l'“era de la doble circulació”, i als EUA, amb la llei de reducció de la inflació. El 2023 s'acceleraran els exemples de reglobalització o regionalització de geometria variable: la integració continuarà, especialment en aquells sectors en què la connectivitat o la necessitat mútua són vitals per al desenvolupament, però hi haurà un desacoblament en sectors estratègics de la confrontació geopolítica, com la tecnologia, la seguretat i la defensa.

Aquest *reset* també comporta repensar les estructures de governança internacional i l'entramat institucional de post-Segona Guerra Mundial. La Xina accelerarà la seva pròpia trama d'organitzacions i mecanismes d'influència geopolítica, com l'Associació Econòmica Integral Regional, l'Organització de Cooperació de Shanghai o el Banc Asiàtic d'Inversió en Infraestructures. Washington continuarà endurint les restriccions sobre els intercanvis tecnològics amb Pequín i incrementarà les mostres de suport a Taiwan. Mentrestant, la UE continuarà reforçant el múscul econòmic amb mecanismes com la revisió de les ajudes d'estat o l'Instrument de lluita contra la coerció, que planteja un paquet de mesures contra amenaces comercials de tercers països. Atesa aquesta proliferació d'instruments entre potències, l'FMI adverteix del risc de “fragmentació geoeconòmica”: la fragmentació del món en “blocs econòmics amb diferents ideologies, sistemes polítics, estàndards tecnològics, sistemes comercials i de pagament transfronterers i monedes de reserva”, que també faria pujar els riscos de desprotecció i d'accés als béns públics globals.

Transicions en col·lisió. Les transicions verda i digital han xocat entre si. La guerra a Ucraïna i l'impacte de les sancions a Rússia han alterat mercats, dependències, compromisos climàtics i els temps previstos per consolidar l'aposta per energies alternatives. El 2022 la por que faltessin subministraments per a l'hivern va fer augmentar la demanda de carbó i en va fer pujar el consum un 0,7%. El 2023 el consum de carbó encara augmentarà més i aconseguirà un

nou màxim històric. La construcció de noves infraestructures de combustibles fòssils (a Europa i a la Xina) i l'endarreriment en els plans per tancar les centrals d'energia que fan servir carbó, juntament amb la reobertura de plantes ja tancades i l'increment dels límits en les seves hores de funcionament erosionen les ambicions climàtiques necessàries per revertir un escenari que continua encaminat a una pujada de les temperatures de 2,5 °C per al 2100, segons la Convenció Marc de les Nacions Unides sobre el Canvi Climàtic. El 2023 entrarà en vigor, a més, la polèmica introducció del gas i l'energia nuclear com a energies verdes dins de la taxonomia de la Unió Europea.

El 2023 també serà un any en què caldran esforços més robustos en la incertesa d'un futur sense importacions de gas rus (que el setembre del 2022 comportaven el 17,2% de les importacions de gas natural de la UE), al costat de la reactivació de la demanda xinesa d'importar gas natural líquid. L'Àfrica continuarà sent una regió cobejada per múltiples actors interessats en el seu sector energètic. L'interès per països productors com Algèria, Nigèria o Tanzània pujarà.

Un nombre concret d'elements indispensables per a la revolució verda i digital ja podrien començar a ser escassos el 2025. Encara que les energies renovables continuen sent més assequibles que les energies fòssils, les tensions del mercat per la inflació, les disrupcions en les cadenes de subministraments i l'increment de preus de metalls i terres rares han portat, durant el 2022, a una pujada del 7% en el cost de construcció de granges eòliques, a doblar el preu dels panells fotovoltaics o a un increment del 8% en el de bateries per emmagatzemar energia, i aquest any els preus podrien continuar pujant a tot el món.

És en aquest capítol, precisament, que s'accelera la col·lisió entre les dues transicions. Les noves tecnologies –com el 5G, la Internet de les coses o la intel·ligència artificial– les han presentades com a eines per millorar l'eficiència energètica i material, reduir el consum energètic o predir i monitorar el clima per elaborar polítiques més adequades per afrontar l'emergència climàtica. I, no obstant això, a mesura que la digitalització s'accelera i s'estén, també se n'estén l'impacte en el medi ambient i en el canvi climàtic. Internet és responsable d'un 3,8% de les emissions globals de CO₂ i representa un 7% del consum mundial d'electricitat.

Crisi d'accés i garanties als béns públics. La guerra a Ucraïna ha agreujat les dificultats d'accés a l'energia, als aliments i a l'aigua potable. El món s'enfronta a una crisi alimentària sense precedents i sense final aparent. Segons les Nacions Unides, el 2022 hi va haver cap a 345 milions de persones de 82 països en situació d'inseguretat alimentària greu o d'alt risc, uns 200 milions més que abans de la pandèmia. El Programa Mundial d'Aliments adverteix que el 2023 encara podria ser pitjor. Si la crisi alimentària del 2022 es va deure principalment a una interrupció logística pel bloqueig de les exportacions, el 2023 el

subministrament d'aliments podria estar en perill per l'efecte d'aquestes disrupcions sobre els conreus i per la possibilitat d'episodis climàtics extrems.

Els preus de l'energia, tan alts, també influiran en la reculada dels índexs globals de desenvolupament. És probable que uns 75 milions de persones que han accedit recentment a l'electricitat perdin la capacitat de pagar-la. A Europa l'hivern del 2023 serà un moment de posar a prova els límits de la solidaritat entre els països de la UE, en particular respecte a les compres conjuntes de gas fins a la revisió a llarg termini del mercat europeu de l'electricitat a favor de les energies renovables, incloent-hi la reducció voluntària del 10% del consum brut de l'electricitat. En l'àmbit de la salut, per exemple, el govern dels Estats Units ha admès que, al començament del 2023, quedarà sense fons per comprar i distribuir vacunes i tractaments contra la covid-19, per la qual cosa l'administració els deixarà de subvencionar. Això implica que la lluita contra la pandèmia passarà a les mans del sector privat en un país on el 41% dels adults afirma que té problemes per pagar les factures mèdiques i s'ha d'endeutar.

Inestabilitat i descontentament social. L'FMI preveu un creixement econòmic mundial del 2,7% per al 2023 (un 0,5% menys que el 2022), la xifra més baixa des del 2001, amb l'excepció del 2020, per l'impacte de la pandèmia. El BCE alerta que l'eurozona podria entrar en una lleu recessió tècnica o d'estancament. En algunes regions del planeta, el risc econòmic, monetari i social dibuixarà un 2023 altament inflamable.

A Orient Mitjà i al Mediterrani oriental, la inflació ha arribat a màxims històrics, amb el Líban, Turquia i l'Iran amb increments de preus del 162%, el 85% i el 41%, respectivament. A Síria i al Iemen el preu de la cistella bàsica també ha pujat al voltant del 97% i del 81%, respectivament. A Turquia, amb eleccions presidencials previstes per al juny del 2023, Recep Tayyip Erdogan es troba en el punt de mira per unes polítiques que han perjudicat la lira turca i han provocat una crisi monetària al país. A l'Argentina, les previsions per al 2023 apunten a una pujada de preus del 95,9% (el pressupost del Govern projectava un 60%). L'elevat deute públic pesa com una llosa sobre l'economia argentina i serà un tema clau en les eleccions presidencials vinents.

El risc que una crisi de deute s'ampliï en les economies emergents durant el 2023 va creixent. Segons *The Economist*, 53 països emergents estan a punt de no poder afrontar els pagaments del seu deute a causa de l'augment de preus i de la desacceleració de l'economia mundial. Alguns dels països que aquest any presentaran una situació més delicada són el Pakistan, Egipte o el Líban, que el deute difícilment el podran pagar. Aquesta situació econòmica global repercutirà en l'increment de les protestes socials i en el descontentament de la població a múltiples llocs. A l'Amèrica Llatina els alts preus dels combustibles han generat protestes al Perú, a l'Equador i a Panamà durant el 2022, i també a l'Argentina. El malestar social impactarà de ple en el camí a

les urnes a l'Equador i a l'Argentina, que tenen eleccions previstes, respectivament, per al febrer i l'octubre del 2023.

A Europa, l'hivern del descontentament es podria intensificar el 2023, quan les conseqüències de la crisi energètica siguin més visibles. L'enquesta de la plataforma *eupinions* revela que un 49% de la població de la UE assenyala l'augment del cost de vida com la seva principal preocupació. L'Orient Mitjà i el nord d'Àfrica podrien ser l'epicentre d'una nova onada de protestes massives després de la fi dels progressos democràtics, començats fa una dècada, i la tornada de Tunísia a l'autoritarisme. A l'Iran, la capacitat de resiliència del jovent que es va mobilitzar contra la mort de la jove kurda Mahsa Amini mantindrà viva la protesta el 2023, amb la possibilitat de més mobilització si hi conflueixen altres greuges. Poden ser altres escenaris de protesta el Regne Unit (amb la crida d'Extinction Rebellion a envoltar el parlament britànic al principi de l'abril del 2023), els Estats Units (amb la mobilització pels drets sexuals i reproductius després de l'anul·lació al juny de la sentència «Roe contra Wade») o Tailàndia (amb eleccions el 2023, en les quals el primer ministre Prayuth Chan-o-cha busca la reelecció després d'arribar al poder amb un cop d'estat el 2014 i haver complert el límit de vuit anys al poder).

El Brasil, primer focus de protesta i desestabilització del 2023. El 2023 ha començat amb l'assalt a les seus del Congrés, de la Presidència i del Tribunal Suprem, a Brasília, a càrrec de milers de seguidors radicals de l'ultradretà expresident brasiler Jair Bolsonaro, que exigien una intervenció militar per apartar del poder Lula da Silva, al qual no reconeixen com a guanyador de les eleccions de l'octubre. La policia va recuperar el control del Tribunal Suprem, del Congrés i del Palau de Planalto, seu de la presidència, encara que no es descarten futures protestes. Lula va ordenar la intervenció federal per assumir el control de la seguretat pública a Brasília i la resta del Districte Federal fins al 31 de gener amb l'objectiu de restaurar l'ordre públic. Les forces armades del país, que amb anterioritat s'havien mostrat pròximes a Bolsonaro, no es van afegir a l'intent de cop. Malgrat el fracàs, el Bolsonarismo continua ben ancorat com a factor d'oposició a Lula. Els 58 milions de vots a Bolsonaro a la segona volta són un senyal dels factors de fons de la polarització política, amb un alt grau de suport a l'“antilulisme” entre la classe mitjana.

La violència del diumenge 8 de gener és la conseqüència d'anys de distorsionar els fets i d'incitar a l'odi i a la violència a càrrec de Bolsonaro i els seus seguidors. Els paral·lelismes amb l'assalt al Capitoli dels Estats Units del 6 de gener del 2022 són clars: un moviment que diu representar la “veritable veu del poble” i encimbellar un líder d'extrema dreta com a personificació última d'aquesta voluntat; un intent de concentrar el poder entorn d'aquesta figura, amb el nomenament durant la seva presidència de jutges i militars afins i el control dels mitjans de comunicació; la creença en la “gran mentida” de les eleccions manipulades i la falsedat del resultat; l'assalt a les institucions que representen el centre del poder democràtic, i, fins i tot, el

fracàs de l'intent de cop, amb una capacitat de resiliència destacable d'aquestes institucions. Bolsonaro i Trump, líders que sembren la llavor del dubte sobre les institucions i els processos democràtics del Brasil i dels EUA, i que permeten que facin la resta l'opinió pública polaritzada i una minoria radicalitzada.

Pol Morillas
14 de gener de 2023

Amb la col·laboració de:

CIDOB
BARCELONA
CENTRE FOR
INTERNATIONAL
AFFAIRS